

„MOTERŲ BALSAS“ – PIRMASIS MOTERIMS SKIRTAS LAIKRAŠTIS NEPRIKLAUSOMOJOJE LIETUVOJE

JULIJA ČEPYTĖ, ŽIVILĖ GARNIENĖ

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Informatikos katedra,
Muitinės g. 8, 3000 Kaunas, Lietuva

Periodiniai leidiniai moterims Lietuvoje pradėti leisti tik XX a. pradžioje. Tačiau prielaidos jiems atsirasti ėmė formuotis dar gerokai anksčiau. Pagrindinės iš jų buvo šios: XIX a. pabaigoje sustiprėjęs tautinis atgimimas, kova už tautos išsilaisvinimą, iškėlusį daug ryškių asmenybių, iš jų ir moterų; pirmųjų lietuviškoje spaudoje rašiusių moterų keliamos mintys dėl lygiateisiškumo, mergaičių švietimo ir specifinių moterų klausimų; suaktyvėjęs moterų judėjimas ir pirmųjų moterų organizacijų susikūrimas.

1907 m. nedidelio lietuvių inteligentų būrelio pastangomis ir prelado P. Januševičiaus iniciatyva Kaune buvo sušauktas pirmasis Lietuvos istorijoje lietuvių moterų suvažiavimas kultūriniais krašto reikalams, moterų klausimams aptarti. Tai buvo vienas iš reikšmingiausių Lietuvos moterų judėjimo įvykių. Kaip tik nuo tada prasidėjo organizuota lietuvių moters visuomeninė veikla, kuri plėtėsi apimdama vis naujas sritis. Suvažiavime buvo iškeltas moterų organizacijų, švietimo, auklėjimo klausimas, taip pat prabilta apie moterims skirtą laikraščio leidimą. Šį sumanymą suvažiavime svariai motyvavo E. Vaitkevičienė. Tačiau po suvažiavimo L. Pleirytė-Puidienė ir S. Kymantaitė pareiškė, kad moterims skirtą laikraščio nereikia. Jų teigimu, pirmiausia apie moterų reikalus ir teises reikia pradėti kalbėti vyrų spaudoje, kad vyrai pripažintų lygias teises, o kita vertus, laikraščiui leisti trūksta lėšų¹. L. Pleirytė-Puidienė siūlė geriau įsteigti prieglaudą paklydusioms mergaitėms arba vaikams.

Besiplečiantis moterų judėjimas pagreitino joms reikalingo periodinio leidinio atsiradimą. 1908 m. Kaune įsikūrė Lietuvių katalikių moterų draugija (LKMD). Jos tikslas – toliau puoselėti XIX a. pabaigos atgimimo iškeltus idealus, vienyti lietuves katalikes bendram darbui. Įgyvendinti iškeltus uždavinius, propaguoti veiklą, telkti naujas nares draugija galėjo tik turėdama savo organą, tačiau pradėjo jį leisti ne iškart. Porą metų draugija vertėsi be jo, naudojosi kitais laikraščiais – lietuviškais, rusiškais, lenkiškais. Tačiau būtinybė turėti savo spausdintą leidinį brendo.

Įvairiais savo veiklos laikotarpiais LKMD leido tris periodinius leidinius moterims: „Lietuvaite“ (1910–1914 m.), „Moterų balsą“ (1918 m.), „Moterį“ (1920–1940 m.). Ji įnešė didžiulį indėlį į periodikos moterims raidą Lietuvoje ir padėjo spręsti moterų klausimus (1911–1913 m. beveik lygiagrečiai su „Lietuvaite“ ėjo G. Petkevičaitės redaguota „Žibutė“). Kadangi „Lietuvaite“ yra laikoma „Moterų balso“ pirmtaku, o „Moteris“ – „Moterų balso“ tęsinium, tad šis kontekstas labai svarbus kalbant apie „Moterų balsą“.

¹ Beleckienė O. Lietuvė spaudos darbe // Moteris ir pasaulis. 1938, Nr. 1/2, p. 52.

Lietuvių katalikių moterų draugija tik 1910 m. pradėjo leisti savo organą (pirmąjį moterims skirtą periodinį leidinį Lietuvoje) – laikraštį „Lietuvaitė“. Nuo tada ir prasidėjo periodikos moterims raida. „Lietuvaitė“ ėjo Kaune. Svarbiausias laikraščio uždavinys – kelti moterų susipratimą, o idealas – politiškai sąmoninga, laisva, savarankiška, kilnios sielos moteris. Tačiau siekti moters susipratimo smarkiai trukdė nelygi teisinė padėtis. Todėl „Lietuvaitė“ ieškojo būdų, kurie padėtų moteriai rasti išeitį. Kaip pavyzdys buvo nurodoma kitų kraštų kova dėl moterų teisių. Šio laikraščio publikacijos skatino moteris nevengti politikos, net daryti jai įtaką pateikiant savo pasiūlymus ir reikalavimus. „Lietuvaitė“ plačiai rašė apie LKMD veiklą, gvildeno moterų išsilavinimo, teisinės padėties, moterų judėjimo, meno, literatūros, namų ūkio klausimus. Laikraščio leidėja ir oficialioji redaktorė buvo T. Kubilinskaitė, o faktiškasis redaktorius – kunigas visuomenininkas, Kauno kunigų seminarijos profesorius, prelatas P. Januševičius. Jis buvo ir LKMD steigėjas, jam priklausė ir nemažai publikacijų, kurias pasirašinėjo įvairiais moteriškais slapyvardžiais, kad laikraščio bendradarbių atrodytų kuo daugiau. „Lietuvaitės“ tiražas siekė vos 600 egzempliorių, todėl Lietuvoje šis laikraštėlis nebuvo paplitęs. Jis ėjo iki 1914 metų vidurio, nes dėl prasidėjusio karo jo leidimas buvo sustabdytas.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą beveik vienu metu su „Lietuvaitė“ kurį laiką buvo bandyta leisti ir kitą periodinį leidinį moterims – „Žibutę“. Tai buvo „Lietuvos ūkininko“ priedas, pradėtas leisti 1911 m. ir redaguojamas G. Petkevičaitės. „Žibutės“ tikslas buvo toks pat kaip ir „Lietuvaitės“ – kelti moterų teisių klausimus. G. Petkevičaitė 1-ajame šio leidinio numeryje (p. 1) išspausdintame įžanginiame straipsnyje „Sveikos Sesės susilaukusios savo laikraštėlio“ ragino moteris „nepamesti iš akių to tolimo tikslo, prie kurio ketiname eiti ir kurs turi duoti mums, moterims lygias su vyrais balsavimo teises visur: valsčių, parapijų, miestų valdymos, pagaliaus ir rinkimuose į V. Dumą ir pačioje Dumoje[...], kad visose mokyklose, kur mokosi vyrai, būtų ir merginos mokomos ir priimamos“. Šiame laikraštyje keliama moterų teisių, išsilaisvinimo šūkiai nepatiko daugeliui skaitytojų. Pasipylė grasinimai, kad bus nebeskaitomas ir „Lietuvos ūkininkas“. Dėl šios priežasties 1913 metais laikraščio leidimą teko sustabdyti.

Nuo 1914 m. vidurio iki 1918 m., vykstant karui, Lietuvoje periodikos moterims nebuvo, nors tai netrukdė joms rašyti į kitus laikraščius: „Viltį“, „Lietuvos žinias“ ir kitur. „Lietuvaitės“ ir „Žibutės“ likimas rodo, kaip sunkiai skynėsi kelią pirmieji moterims skirti laikraščiai. Tačiau jie pradėjo pirmąjį visiškai savarankišką Lietuvos periodinės spaudos moterims raidos laikotarpį. Turint omeny, kad lietuvių periodinė spauda plėtojosi keliais laikotarpiais (1. Iki lietuviškos spaudos legalizavimo; 2. Panaikinus spaudos draudimą; 3. Nepriklausomoje Lietuvoje; 4. Okupacijos ir aneksijos laikotarpiu; 5. Atgavus nepriklausomybę²), galima teigti, kad šis pradinis periodikos moterims raidos laikotarpis sutilpo į antrąjį lietuvių periodinės spaudos plėtros laikotarpį, trukusį nuo 1904 iki 1918 m. Nors šie leidiniai dėl

² *Urbonas V. Lietuvių periodinė spauda : raidos istorija ir dabartis. Trakai ; Vilnius, 1995.*

susiklosčiusių istorinių aplinkybių ėjo tik kelerius metus (1910–1914 m.), jie buvo labai reikšmingi Lietuvos moterims ne tik dėl sprendžiamų uždavinių, bet ir dėl to, kad padėjo pamatus tolesnei periodikos moterims plėtrai po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 1918 m., kai moterų problemos sulaukė plataus atgarsio visuomenėje. Prasidėjo naujas, antrasis, šios spaudos raidos laikotarpis, trukęs nuo 1918 iki 1940 m. (sutapęs su trečiuoju lietuvių periodinės spaudos raidos laikotarpiu). Jį pradėjo „Moterų balsas“.

1918 m. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, prasidėjo sunkus ir sudėtingas valstybės kūrimo darbas, apėmęs įvairias gyvenimo sritis: šalies gynybos, pramonės, transporto, prekybos plėtros, žemės reformos, tarptautinių ryšių ir kitas. Lietuvos vyriausybė ir sunkiomis valstybei politinėmis bei ekonominėmis sąlygomis rūpinosi šalies socialinėmis problemomis, kultūra ir švietimu. Taigi atsirado palankios sąlygos atgimti ir plėtoti periodinei spaudai.

Periodikos moterims plėtrą skatino ir lėmė įvairios aplinkybės. Moterys Lietuvoje sudarė didesnę gyventojų dalį. 1923 m. surašymo duomenimis, Lietuvoje buvo 1 034 563 vyrai ir 1 136 053 moterys (šimtu tūkstančių daugiau negu vyrų)³.

Nors moterų problemos buvo gvildenamos ir bendro pobūdžio Lietuvos periodikoje, tačiau moterims skirta periodika buvo reikalinga siekiant įtraukti jas į valstybės kūrimo darbą, švietimo, bendro kultūrinio, tautinio, pilietinio ir politinio ugdymo barą. Be to, reikėjo spaudos, atstovaujančios moterų profesinėms grupėms, judėjimams ir organizacijoms.

Po Pirmojo pasaulinio karo susitvarkė katalikių moterų judėjimas. 1917 m. liepos mėnesį prelatas P. Januševičiaus iniciatyva atgaivinta Lietuvių katalikių moterų draugija. Jos uždaviniai buvo labai platūs. Ji jungė katalikes moteris bendram kultūros, švietimo ir socialiniam darbui, rūpinosi moterų ekonomine gerove ir gynė jų teises. Draugija siekė kelti moterų politinį ir visuomeninį susipratimą, visuomenės dorą, remti blaivybę. Pagrindinis jos tikslas buvo suburti Lietuvos moteris, ypač kaimo. Todėl ji daug dėmesio skyrė tomis, kurios sukūrė lietuvių liaudies kultūrą ir papročius. Draugijos šūkis, priimtas 1922 m., buvo „Tiesa ir meilė“. Siekdama savo tikslų draugija rūpinosi vėl turėti savo periodinį leidinį. Dėl įvairių kliūčių kauniškė LKMD ją pradėjo leisti tik 1918 m. liepos mėnesį. Tai buvo laikraštis „Moterų balsas“ – pirmasis moterims skirtas periodinis leidinys ką tik atgavusioje nepriklausomybę Lietuvoje (1998 m. sukako 80 metų nuo jo pasirodymo). Jis iš karto buvo pastebėtas: jau tų pačių metų liepos 17 d. apie leidinį informavo ir gražiai pristatė jo programą bei prenumeratos sąlygas „Vienybė“⁴.

„Moterų balsas“ atsirado vietoje „Lietuvaitės“ prelatas Povilas Januševičiaus (1866–1948) iniciatyva Kaune. Kai kas šiuos laikraščius laikė vienu leidiniu. Antai J. Drungaitė rašė: „Moterų balsas“ yra lyg tos pačios „Lietuvaitės“ tęsinys. Taip manyti turime pagrindą, nes tų dviejų laikraščių skirtumai yra tik formaliniai, ne esminiai. Tiesa, kad vokiečių okupacijos metu kildavęs klausimas dėl Kauno

³ Gimbutienė E. Ekonominė moters buitis Lietuvoje // Moteris ir pasaulis. 1938, Nr. 1, p. 71–72.

⁴ „Moterų balsas“ // Vienybė. 1918, liep. 17, p. 403.

lietuviškumo, tai rodo S. Banaitis tarp kitų įrodymų įteikė vokiečiams ir tuodu moterų žurnalui, „Lietuvaite“ ir „Moterų balsą“, sakydamas, kad dėl tokio miesto, kuriame yra net du moterų laikraščiai, lietuviškumo abejoti nereikia. Taip, tai buvo gudrus ir stiprus argumentas, bet argumentai, kurie tinka vokiečiams, netinka mums pačioms. „Lietuvaite“ ir „Moterų balsą“ laikysime vienu laikraščiu⁵.

„Moterų balso“ redaktorė ir leidėja buvo Zuzana Čalkytė (1898–1920), aktyviausias bendradarbis – P. Januševičius. Laikraštį spausdino Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Saliamono Banaičio (1866–1933) spaustuvė Kaune. Šio leidinio redakcijos sudėtis nežinoma, tačiau matyti, kad didžiausi jo leidimo nuopelnai priklauso Z. Čalkytei ir P. Januševičiui. P. Pikčilingienė yra rašiusi, kad prie „Moterų balso“ redakcijos buvo įsteigtas informacinis sekretoriatas moterims, kuriam vadovavo Adomaitė⁶. Tačiau apie šio sekretoriato veiklą daugiau žinių nėra.

1998 m. sukako 100 metų nuo „Moterų balso“ redaktorės Z. Čalkytės gimimo, tad būtina priminti pagrindinius jos neilgos biografijos faktus, kuriuos nekrologe pateikė P. Pikčilingienė⁷, po draugijos atkūrimo 1917 m.ėjusi LKMD pirminkės pareigas ir dirbusi su Z. Čalkyte. Z. Čalkytė gimė 1898 m. balandžio 1 d. Niekonių kaime, Raudondvario parapijoje, Kauno apskrityje. Mokslą pradėjo slaptoje grafienės Tiškevičienės mokykloje, 1911 m. įstojo į p. Losickaitės privačios mergaičių gimnazijos antrą klasę. Mokantis gimnazijos šeštoje klasėje, prasidėjo karas, todėl labai gabios, darbščios ir apsiskaičiusios mergaitės mokslas baigėsi. Vokiečiams užėmus Kauną ir dar nesuspėjus žandams suimti į rankas visų gyvenimo gijų, atsirado galimybė steigti lietuviškas mokyklas. 1915 m. rudenį pasirodė pirmosios tokios mokyklos Kaune ir visoje Lietuvoje. Z. Čalkytė buvo viena iš pirmųjų tų mokyklų mokytojų, o P. Pikčilingienės teigimu, ir viena iš geriausių, dirbusių su didžiausiu atsidėjimu. Ji atliko daug įvairių visuomeninių darbų. Vokiečių okupacijos metais Z. Čalkytė buvo Šv. Žitos tarnaičių draugijos valdybos sekretorė, daug nuveikė palaikydama lietuvių mokytojų ryšius siekiant lengviau atsispirti germanizacijai ir lenkų konkurencijai. Mokykloje dirbo iki 1920 m. pradžios. Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, 1918 m. rudenį per pirmuosius demokratinius rinkimus į Kauno m. savivaldybę buvo išrinkta miesto Tarybos nare pagal Krikščionių demokratų partijos sąrašą. Persikėlus Lietuvos vyriausybei iš Vilniaus į Kauną, ministerijoms trūko darbuotojų. Tad, be mokytojos darbo, kartu dirbo ir Švietimo ministerijoje, vėliau – tik ministerijoje. Buvo Aukštesniojo mokslo departamento sekretorė. Gabi ir darbšti mergina, nepaisydama silpnos sveikatos, per savo trumpą gyvenimą labai daug nuveikė. Z. Čalkytė mirė 1920 m. spalio 27 d. pakirsta džiovos, sulaukusi vos 22-ųjų metų. Palaidota Raudondvario kapinėse (J. Drungaitė nurodė klaidingą jos mirties datą – 1921 m.⁸).

⁵ *Drungaitė J.* Periodinė draugijos spauda // Tiesos ir meilės sargyboje : Lietuvių katalikių moterų draugija, 1908–1933. Kaunas, 1933. P. 102–103.

⁶ *Pikčilingienė P.* Okupacijos metai // Tiesos ir meilės sargyboje. P. 43.

⁷ *Pikčilingienė P.* Mūsų kapinynas : A. a. Zuzana Čalkytė // Moteris. 1921, vas. (Nr. 2), p. 12–13.

⁸ *Drungaitė J.* Min. veik. P. 102.

Z. Čalkytė „Moterų balso“ redaktore tapo, matyt, neatsitiktinai. Dar vokiečių okupacijos metais pradėjus gaivinti per karą prislopusią LKMD veiklą, ji buvo viena iš negausių šios draugijos veikėjų. 1917 m. rugpjūčio 5 d. įvykusiame LKMD susirinkime slaptu balsavimu Z. Čalkytė (taip pat J. Naujalytė) buvo išrinkta draugijos valdybos sekretore. Jos, kaip sekretorės, parašą matome ir po „Moterų balse“ spausdintu LKMD atsišaukimu į visuomenę dėl aukų rinkimo mergaičių ūkio mokykloms kurti (ji pati daug prisidėjo prie mergaičių ūkio mokyklos Karmėlavoje kūrimo).

Laikraštį „Moterų balsas“ redakcija buvo sumaniusi leisti kartą per mėnesį, vėliau, jei nebus kliūčių, – du kartus per mėnesį. Faktiškai šis laikraštis buvo reguliaraus mėnesinio periodiškumo, ėjęs 1918 metų antrąjį pusmetį nuo liepos pradžios kiekvieną mėnesį. Dabar nėra tiksliai žinoma, kiek iš viso „Moterų balso“ numerių buvo išleista – penki ar šeši. Prieškario šaltiniuose teigiama, kad išėjo šeši laikraščio numeriai⁹. Išlikę tik penki jo numeriai saugomi Bibliografijos ir knygotyros centre, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje. Matyt, tuo remdamiesi šiuolaikiniai šaltiniai ir nurodo, kad buvo išleisti tik penki numeriai¹⁰. Labiau norėtusi tikėti prieškario autoriais ir manyti, kad šeštasis numeris neišliko. Kol kas lieka neaiškios ir priežastys, kodėl leidinys 1918 m. pabaigoje nustojo eiti. Poros metų laikotarpis, kai LKMD neturėjo savo organo, o Lietuvos moterys – savo periodinio leidinio, verčia manyti, kad pagrindinė priežastis buvo sunki dėl nepriklausomybės kovojančios šalies politinė ir ekonominė padėtis, LKMD finansinė būklė.

„Moterų balsas“ ėjo 500 egzempliorių tiražu (tiražas šimtu egzempliorių mažesnis už „Lietuvaite“ tiražą). Tai nedidelio formato (18 x 26,5 cm), 16 puslapių apimties, su ištisine puslapių numeracija laikraštėlis, tuo labai panašus į „Lietuvaite“. Puslapiai subrošiūruoti, tačiau be viršelio (brošiūros forma jis panašus į pirmuosius pasaulyje leistus laikraščius). Pirmojo puslapio viršuje pateikiamas numerio turinys. Leidinys kukliai apipavidalintas, beveik be iliustracijų, tik kai kur įdedami labai maži augalinių motyvų ar gamtos vaizdelių piešinukai. Poligrafinio apipavidalinimo atžvilgiu „Moterų balsas“, ėjęs nepriklausomybės karų pradžioje, gerokai nusileido savo pirmtakei „Lietuvaitei“, ėjusiai taikos metais: pastaroji buvo spausdinama geresniame popieriuje, joje būdavo nemaža nuotraukų ir kitokių iliustracijų.

Daugelis čia išvardytų „Moterų balso“ bruožų būdingi žurnalams, tačiau būdamas nedidelės apimties ir be viršelio šis leidinys išoriškai labiau primena kuklų laikraštėlį. Jame nedaug didesnių straipsnių, vyrauja teminiuose skyriuose spausdinami maži, kartais net be individualių antraščių rašinėliai, publikuojamos korespondencijos, vienas kitas poezijos kūrinėlis, grožinis vaizdelis, feljetonas. Skelbia-

⁹ *Drungaitė J.* Min. veik. P. 102; *Beleckienė-Geigalaitė O.* Lietuvių katalikų moterų draugija // Naujoji vaidilutė. 1933, Nr. 7, p. 299.

¹⁰ *Tamošiūnas J.* Lietuviškų periodinių leidinių bibliografija, 1832–1982. Kaunas, 1991. P. 318; *Urbonas V.* Lietuvių laikraštis: nuo seniausių laikų iki mūsų dienų. Vilnius, 1997. P. 85; „Moterų balsas“ // *Žurnalistikos enciklopedija.* Vilnius, 1997. P. 340.

ma informacija apie svarbiausias vidaus ir užsienio gyvenimo bei politikos aktualijas. Panašiai drauge žurnalams ir laikraščiams būdingomis savybėmis pasižymėjo ir „Lietuvaitė“, matyt, todėl ją kartais vadindavo laikraščiu-žurnalu¹¹. „Moterų balsas“ taip pat kartais pavadinamas žurnalu¹². Tąd „Lietuvaitė“, „Moterų balsas“, iš dalies ir vėliauėjusi „Moteris“ nėra kurio nors vieno tipo periodiniai leidiniai, nors leidėjų (kartais ir kitų) dažnai vadinami laikraščiais¹³.

„Pirmame redakcijos žodyje“, išspausdintame „Moterų balso“ pirmajame numeryje, išdėstyta laikraščio programa. Joje pirmiausia pagrindžiamas laikraščio būtinumas. Sakoma, kad moterims be savo laikraščio neįmanomas joks didesnis kultūros darbas, visuomeninė veikla, be to, moterys negali viena su kita susisiekti, pasitarti, pasidalyti mintimis, palaikyti, paraginti, ginti viena kitą ir t. t. Supratus tai, pradedamas leisti laikraštis „Moterų balsas“. Jo paskirtis nusakoma taip: „Šis laikraštis yra skiriamas Lietuvos moterų reikalams: jų apsišvietimui, išsilavinimui, apgynimui, jų teisių išplatinimui, gerovės pakėlimui ir teisių lygybės iškovojimui, įgijimui“ (Nr. 1, p. 2). Laikraštis čia pat kėlė tikslą rūpintis visos Lietuvos reikalais, prisidėti prie didelio ir svarbaus darbo, kurio reikia mūsų atgimstančiai tautai, nepriklausomai Lietuvai, atsižvelgti ir į viso pasaulio moterų veiklą, padėti, patirti. Redakcija žadėjo visose savo veiklos srityse tvirtai stovėti ant katalikiško tautiško pagrindo ir šio pažado laikėsi.

Nepriklausomos Lietuvos paskelbimas 1918 m., paspartinęs moterų visuomeninių organizacijų, judėjimų, profesinių grupių formavimąsi, paskatino moteris kūrybiniam darbui, atsispindėjusiam ir „Moterų balse“. Gana plati leidinio programa lėmė jo struktūrą ir turinį.

„Moterų balso“ struktūra atskleidžia pagrindines moterims rūpimas gyvenimo ir veiklos sritis: doros, visuomenės, Lietuvos valstybės, jos istorijos, moterų judėjimo, LKMD veiklos, namų ūkio, mokslo bei švietimo ir kitus klausimus, moterų kūrybą. Ji išliko pastovi ir labai panaši į „Lietuvaitės“ struktūrą. Visuose numeriuose buvo tipiškai nuolatiniai skyreliai: „Dora ir visuomenė“, „Moterų klausimas“, „Moterų ūkis“, „Literatūros skyrius“, „Mokslo skyrius“, „Patarimų dėžutė“, „Žinytas“ (žinutės iš Lietuvos ir svetur), leidinio pabaigoje spausdinami laišakai ir atsakymai, skelbimai. Šiek tiek panašumų į „Moterų balso“ struktūrą turėjo ir po jo vėliauėjusi „Moteris“, ypač pradinio laikotarpio.

Pirmasis, įvadinis, „Moterų balso“ skyrius „Dora ir visuomenė“ atskleidė moters ir šeimos, visuomenės, valstybės reikalus. Čia spausdinami kiek platesnės apimtys straipsniai ir informacijos. Jau pirmojo numerio straipsnyje „Lietuvos likimas. Lietuva vėl nepriklausoma valstija. Lietuva, jos būklė ir plotas“ (pasirašyta Vrs) su džiaugsmu informuojama apie nepriklausomą Lietuvos valstybę. Pažymėtini straipsniai „Visuomenė ir moteris“ (parašas E. M-tė), P. Januševičiaus „Karas

¹¹ *Drungaitė J.* Min veik. P. 98.

¹² *Pikčilingienė P.* Okupacijos metai. P. 43.

¹³ Apie periodinių leidinių moterims rūšis žr. kn.: *Čepytė J., Garnienė Ž.* Periodika moterims Lietuvoje 1918–1940 m. Kaunas, 1997. P. 43–50.

ir dora“ (parašas Vikt. Kryžkelaitė), „Visuomenė, šeimyna, motina. Šeimyna ir kultūra“ ir kiti. Šiame skyriuje dažniausiai informuojama ir apie LKMD veiklą, spausdinami jos atsišaukimai į visuomenę.

„Moterų balsas“ po nepriklausomybės paskelbimo buvo pirmasis moterims skirtas periodinis leidinys, pajudinęs moterų klausimą. Jis turėjo „Moterų skyrių“, kuriame straipsnius skelbė O. Totoraitė, P. Januševičius (Vikt. Kryžkelaitė), O. Žibaitė, Barbora N-tė, J. Tilvytė ir kiti. Buvo stengiamasi parodyti, kad ir Lietuvoje egzistuoja moterų problemos, kaip jos pasireiškia įvairiose moterų gyvenimo srityse, ypač Pirmojo pasaulinio karo ir pokario metais, valstybės atkūrimo sąlygomis. Daugiausia rašoma apie moterų teises. Barbora N-tė straipsnyje „Teisių lygybės priešai“ duoda atkirtį teisių lygybės priešams. Ji teigia, kad Lietuvos moterys „visai priaugusios teisių lygybės“ (Nr. 2, p. 21). Iškeliamas moterų organizacijų reikalingumas. Publikuojami straipsniai, kuriuose nagrinėjama moters reikšmė politikoje, visuomeninėje, kultūrinėje veikloje, moterų gyvenimas Lietuvoje, užsienyje, moterų kova dėl teisių, mergaičių švietimas.

Pirmaisiais Lietuvos valstybės kūrimosi metais ėjęs „Moterų balsas“, vykdydamas savo programą, ypač rūpinosi, kad moterys užimtų tinkamas vietas visuomenės, valstybės, savivaldybių gyvenime, kad jų teisių klausimas būtų išspręstas Lietuvos Valstybės Taryboje. Ketvirtojo numerio vieno straipsnio antrašėje klausiama: „Ar turime moterų tinkamą į Tarybą? Seimą?“ (pasirašė Ona Byliunaitė). Penktajame numeryje buvo paskelbtas vilniškės LKMD valdybos narių pasirašytas „Moterų pareiškimas“ Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumui. Jame pritariama Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos 22-ajam paragrafui dėl lygybės pripažinimo visiems valstybės piliečiams, primenamas ir 27-asis paragrafas, garantuojantis teisę rinkti ir būti renkamoms visuose rinkimuose, taip pat Seimo. Išreikštas pageidavimas, kad moterys atstovautų papildant Valstybės Tarybą, tvarkant valsčių ir kita, nes lietuvė moteris tatai yra nusipelnusi nuo seno kaip „tvirčiausia lietuvių parama ir ištikimiausia tėvynės meilės saugotoja“ (p. 72).

„Literatūros skyrius“ atsirado nuo antrojo numerio. Jame buvo publikuojami smulkiųjų žanrų moterų kūrinėliai, daugiausia eilėraščiai. Šio skyriaus autoriai – Pr. Tvaskienė, M. Kežiuonytė, El. M-tė, Almė, St. Leokadaitė, Živylė, Ž-lė.

„Mokslo“ skyriuje rašoma apie moterų išradimus, jų gabumus, nuopelnus dora ir kultūrai, visuomenės švietimo, vaikų auklėjimo klausimais, kaip apsisaugoti nuo užkrečiamųjų ligų, pasigaminti vaistus ir t. t. Pažymėtini P. Januševičiaus straipsniai „Dora ir kultūra“ (pasirašyta P. J.), „Kokia turi būti mūsų mokykla. Mokykla apskritai ir mūsų mokykla“ (pasirašyta P. Kazimieraitis).

„Moterų balse“ namų ūkio reikalams buvo skirtas specialus skyrius „Moterų ūkis“. Jau pirmajame laikraščio numeryje įdėtas ūkininkės Barbaros Tarydienės pasirašytas straipsnis „Atskiras bruožas apie ūkį. Moterų ūkio dalys“, kur bandoma išskirti tris moterų ūkio dalis: 1) namai (kambariai, virtuvė, šeima bei kita), 2) valgio ir apdaro gamyba, 3) kiemas, daržas, darželis, bitės, paukščiai, smulkūs gyvuliai. Antrajame numeryje yra gana platus straipsnis „Mūsų

naminiai audimai“ (pasirašė Z. Č. – tikriausiai leidinio redaktorė Z. Čalkytė). Jame rašoma ir apie nenorą dėvėti naminius drabužius, siūloma įvesti Lietuvoje audimą pagerintoms staklėmis. Skyriuje informuojama apie Lietuvos ir užsienio ūkį, nagrinėjamos mūsų krašto ūkio nuosmukio priežastys sunkiomis karo ir pokario sąlygomis. Straipsnių autoriai pataria Lietuvos moterims užsiimti daržininkyste, sodininkyste, vaisių džiovinimu, perdirbimu, o tai duotų gero pelno, be to, nereikėtų ieškoti duonos Amerikoje. Laikraštyje yra patarimų ir dvarų panelėms, ir sodžių mergaitėms, išėjusioms mokslus: jos pačios pagal savo gabumus turi susimanyti darbo (mokytojauti, rašyti straipsnius į laikraščius arba versti kraštui reikalingus veikalus, reikštis dailėje, auginti paukščius ir t. t.), juk svetur esama moterų kalvių, vežėjų, inžinierių. Gana daug laikraštyje rašoma apie mergaičių ūkio mokyklų svarbą, skelbiami atsišaukimai dėl šalpos kuriant šias mokyklas, rašoma apie tokios mokyklos įsteigimą ir veiklą Karmėlavoje. Tad šiuo skyriumi laikraštis daug prisidėjo prie moterų užimtumo, ūkininkavimo problemų aiškinimo ir sprendimo.

Kai kuriuose „Moterų balso“ numeriuose buvo skyrelis „Patarimų dėžutė“, kuris pateikdavo praktiškų patarimų, pavyzdžiui, kaip pasidaryti mielių, krakmolo, suklijuoti porcelianą ir stiklą.

Skyrelyje „Žinynas“ skelbiami įvairūs pranešimai ir žinios iš Lietuvos ir užsienio.

Laiškų, atsakymų, „atsigerinimų“ skyrelyje buvo spausdinami laišakai iš įvairių Lietuvos vietovių, redakcijos pranešimai apie priimtus straipsnius arba atsiųstos medžiagos būsimą panaudojimą laikraštyje.

„Moterų balse“ bendradarbiavo ir moterys, ir vyrai. Apie daugumą iš jų dabar nieko nežinoma. Nemažai publikacijų pasirašyta dar neatskleistais slapyvardžiais: pavyzdžiui, skyriuje „Dora ir visuomenė“ – E. M-tė, skyriuje „Moterų klausimas“ – Kaimietė D. N., Vargdienė, Kaunietė, „Literatūros skyriuje“ – Almė, Živylė ir kiti, „Mokslo skyriuje“, – O. A., P. Rožė, Birutė V., Viena mokytojų, T. B., P. P. ir kiti, skyriuje „Moterų ūkis“ – Agronomė Fl. R., O. G., P. P. ir kiti, skyriuje „Patarimų dėžutė“ – Chemikė Br. Dr., Chemikė A. A. Lengvai atpažįstama laikraščio redaktorė Z. Čalkytė, pasirašiusi Z. Č. du straipsnius: „Mūsų naminiai audimai“ (Nr. 2) ir „Kaip reikia vaikai auklėti?“ (Nr. 4). O. Janonio nuomone, straipsnio „Visuomenė ir jaunimas“ (Nr. 2) autorė O. Ž-tė tikriausiai bus Ona Žlabytė, taip pasirašinėjusi ir kitur.

Tarp „Moterų balso“ bendradarbių matome ir vyrų pavardžių: Petras Samuolis, P. K-tis, P. Kazimieraitis. Pastaruoju slapyvardžiu dar „Lietuvaitėje“ pasirašinėjo P. Januševičius, tad visiškai tikėtina, kad P. K-tis gali būti sutrumpinta jo forma. P. Januševičius „Moterų balse“ paskelbė nemaža straipsnių, pasirašytų minėtais slapyvardžiais, net moteriškais, kuriais jis pasirašinėjo ir „Lietuvaitėje“, pavyzdžiui, Vikt. Kryžkelaitė. Antai „Lietuvaitėje“ jis yra pasirašęs Paulinos Gražulytės vardu, todėl galima sutikti su O. Janonio spėjimu, kad „Moterų balse“ Onos Gražulytės vardu paskelbtas straipsnis „Moterų draugija“ (Nr. 1) gali priklausyti P. Januševičiaus plunksnai. Manytume, kad „Moterų balse“ jis

galėjo pasirašinėti ir kitais moteriškais vardais bei slapyvardžiais, kurie dar neatskleisti. Pavyzdžiui, sprendžiant iš žinomų jo slapyvardžių darybos, kai nurodoma ir pirmoji vardo raidė, slapyvardžiu P. Rožė pasirašytas straipsnis „Moterų gabumas“ (Nr. 1) taip pat galėtų būti jo. P. Januševičius yra pasirašinęs Kauniečio slapyvardžiu. „Moterų balse“ randame straipsnį „Lietuvos tarnaitės“ (Nr. 4) su moteriškos formos parašu Kaunietė, o tai verčia spėlioti, ar šis straipsnis ne P. Januševičiaus. Prelatas „Moterų balse“ pasirašinėjo ir savo tradiciniu slapyvardžiu P. J. Taigi ir „Lietuvaiteje“, ir „Moterų balse“ nemažai publikacijų parašyta šio moterų klausimus suprantančio ir moterims prijauniančio žmogaus. P. Januševičiaus straipsniai spausdinti skyriuose „Dora ir visuomenė“, „Moterų klausimas“, „Mokslo skyriuje“. Jo tikslas buvo ne tik parodyti, kad laikraestyje yra daug bendradarbių, bet ir prisidėti prie moterų katalikiško judėjimo, jų auklėjimo, švietimo. Apskritai P. Januševičiaus nuopelnai Lietuvos moterų judėjimui, periodikos moterims leidimo inicijavimui yra nepaprastai dideli. Jie dar nėra iki galo apibendrinti ir įvertinti, tačiau reikia manyti, kad moterų judėjimo istorikai ateityje tai padarys.

Pažymėtina gana gera „Moterų balso“ kalba. Tikriausiai tai bus ne vien dirbusios mokytoja redaktorės Z. Čalkytės nuopelnas. Neabejotina laikraestyje labai aktyviai bendradarbiavusio prelado P. Januševičiaus įtaka. 1898–1919 m. jis profesoriavo Kauno kunigų seminarijoje, kur dėstė lietuvių kalbą, buvo 1903 m. Tilžėje P. Gražbylio slapyvardžiu pasirodžiusio leidinio „Naujas lietuviškas kalbamokslis: dovanėlė vaikams ir sodiečiams“ ir kitų kalbos veikalų autorius.

Apskritai „Moterų balsas“ ir kiti LKMD periodiniai leidiniai moterims buvo ryškus šios draugijos kultūrinės veiklos Lietuvoje baras, veiklos, kuri, pasak O. Mašiutienės, labai prisidėjo prie Kauno visuomenės atlietuvinimo ir moters įvairiuose Lietuvos kampeliuose žadinimo¹⁴. Nors „Moterų balsas“ ėjo labai trumpai, minint jo 80-metį, iš didelio laiko atstumo matyti, kokios svarbios buvo jo idėjos, kokia jo vieta 1918–1940 m. Lietuvos periodikos moterims istorijoje: ji prasidėjo šiuo leidiniu, padėjusiu pamatą, ant kurio vėliau iškilo gana gausi ir įvairi nepriklausomos Lietuvos moterims skirta periodika. Po „Moterų balso“, nustojusio eiti 1918 m. pabaigoje, dvejus metus Lietuvos moteris neturėjo savo leidinio. 1919 m. rugsėjo 1–3 dienomis Kaune įvykęs katalikių moterų kongresas nutarė pasinaudoti geriausia švietimo priemone – vėl leisti laikraštį moterims. 1920 m. pabaigoje Vilniuje pasirodė LKMD leisto katalikiško laikraščio „Moteris“ pirmasis ir vienintelis tais metais numeris. Nuo 1921 m. laikraštis reguliariai ėjo iki 1940 m. vidurio ir paprastai laikomas „Moterų balso“ tęsa.

Įteikta 1998 m. birželio mėn.

¹⁴ Mašiutienė O. Moterų politinis ir valstybiniai-tautiškas darbas 1907–1937 m. Kaunas, 1938. P. 16.

"MOTERŲ BALSAS" (WOMEN'S VOICE) – THE FIRST NEWSPAPER FOR WOMEN IN INDEPENDENT LITHUANIA

JULIJA ČEPYTĖ, ŽIVILĖ GARNIENĖ

Summary

Periodicals for women appeared only at the beginning of the 20th century. It was initiated by the national revival, more active women's movement, the foundation of the first women's organizations. The first newspaper for women in Lithuania was "Lietuvaitė" ("A Lithuanian girl"), first published in 1910 until 1914. The first newspaper for women in independent Lithuania was "Moterų balsas" ("Women's Voice"), which was considered to continue "Lietuvaitė" tradition. The issue of both the papers was initiated by the Society of Lithuanian Women Catholics and the priest professor P. Januševičius. Both, the priest and the Society activists deserve a praise for the development of periodicals for women.

"Moterų balsas", which was the paper of the Society of Lithuanian Women Catholics was published in Kaunas beginning with the second half of July 1918. There appeared six issues. The aim of the paper was to serve women's needs, their education, and the defence of their rights, the needs of Lithuania, regarding the experience of women throughout the world. The editor of the paper was Z. Čalkytė (1898–1920), the most active coeditor was priest P. Januševičius.

"Moterų balsas", which existed only half a year, was the basis for the further development of periodicals for women in Lithuania in 1918–1940. The new paper "Moteris", ("Women") was its sequel, published by the Society of Lithuanian Women Catholics in 1920–1940.